

Çanakkale ve Midilli Adası Arası Seramik Öyküsü

Mehmet Fatih KARAGÜL*

Özet

Çanakkale seramikleri Anadolu'nun Türkleşmesi ve Ege adaları arasında yaşanan kültür sentezi sonucu oluşup gelişmiş bir halk sanatıdır. Kökeninde Selçuklu sanatının etkileri olduğu inkâr edilemez. Malzeme kullanımı, şekillendirme yöntemi, dekor özellikleri ve kimi benzer biçimlerle Bizans seramikleri ile bağlar da barındırır. Bu duruma sanat tarihçileri şüpheyle yaklaşırsalar da, seramikçi gözüyle incelendiğinde, var olan benzerlikler göz ardı edilemez. Çanakkale seramiklerinin başlangıcını Akköy seramiklerine dek geriye götürmek gerekir. Akköy'ün beyaz astar dekoru ile Midilli'nin beyaz astar dekoru birbirine çok benzerdir. Bu durumda Çanakkale için Akköy ve Midilli arasında doğal bir bağ kurulmuş olur. Yaşanan savaşlar ve bu savaşların etkilediği insanların yaşadıkları göçler, kültür değişimleri oluşturmuştur. Bu durumdan Batı Anadolu kıyı yerleşimleri ve Yunan adaları da etkilenmiştir. Plastik malzemeler üretilip yaygınlaşana dek, zirai ve ticari faaliyetlerin seramik ürünlerle olan bağı önemlidir. Bu bağ iki kıyı arasında yaşanan sürekli hareketliliğin bir parçasıdır. Bu hareketlilik içinde yer alan seramikler ise, bizlere günümüzde devam eden benzerliklerin tanıkları olarak varlıklarını sürdürmektedir.

Anahtar Kelimeler: Çanakkale, Midilli, Seramik, Çömlekçilik, Geleneksel

---

* Yrd. Doç. Dr, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Seramik Bölümü, fkara-gul@comu.edu.tr

Story of Ceramic Between Çanakkale and Lesbos Island

Abstract

Traditional Çanakkale ceramics is a kind of folk art which originated from the turkification of Anatolia and the cultural synthesis between the Aegean islands. It is well-known that it had its genesis in the influential Seljukian art. It has similarities to the Byzantine ceramics as clear from the usage of the materials, shaping, the decorative features and the like. Although art historians adopt a sceptic approach to this situation, similarities are eminent for a ceramist. The beginning of Çanakkale ceramics can be traced back to Akköy ceramics. Lesbos's and Akköy's white slip decoration share similarities, which forms a natural bond between Lesbos and Akköy for Çanakkale. Wars and war-induced migrations caused cultural exchanges, which also affected coastal settlements in Western Anatolia and the Greek islands. Till the productions and widespread use of the plastic materials, the bond between agricultural and commercial activities and ceramic products is important. This bond is an integral part of the ongoing interaction between the two shores. The ceramics of this interaction have survived as witnesses of the similarities till now.

Keywords: Çanakkale, Lesbos, Ceramic, Pottery, Traditional

Giriş

Bu çalışmada konuyu net bir şekilde anlayabilmek için, öncelikle geleneksel Çanakkale seramiklerinin oluşum, gelişim ve etkileşim süreçlerine değinmek gerekir. Bu nedenle Çanakkale çömlekçiliğine değinmeden önce Akköy çömlekçiliğini anlamak daha aydınlatıcı olacaktır. Akköy'de üretim yapan ustaların Selçuklu ve Bizans sanattan etkilenmeleri olasılığı ayrı bir inceleme konusu olsa da, var olan örneklerin benzerlikleri ilginçtir.¹ Ardından, Girit ve Midilli adaları arasındaki göçlerin, Çanakkale'deki seramik üretim sürecine olan etkilerini anlamaya çalışıp, Midilli adasındaki güncel örneklere değinerek benzerlikleri saptamak yerinde olacaktır.²

Akköy Çömlekçiliği

Çanakkale merkezde başlayan seramik üretimi 17. yüzyıla tarihlendirilmektedir. Fakat bu üretimin başlangıcı Çanakkale geneli ele alındığında daha eskilere dayan-

---

1 Billur Tekkök-Biçken, "Pottery Production in the Troad Ancient and Modern Akköy", *Near Eastern Archaeology*, 63:2, 2000, s. 94-96.

2 J.M.Cook, *The Troad An Archeological and Topographical Study*, Oxford University Pres, Oxford 1973, s. 376, 379, 384.

maktadır.³ Teknik özellikler bölgenin Helenistik ve Roma dönemi örnekleriyle paralellikler gösterir.⁴ Ezine ilçesine bağlı “Akköy’ün geçmişini 14. yüzyılın ilk yarısına kadar indirmek mümkündür. Akköy’ün, Karasi Beyliği sahasındaki Danişmendli Türkleri tarafından 14. yüzyıl başlarında kurulmuş yerleşmelerden birisi olması gerekir.”⁵ İsmail Hakkı Uzunçarşılı Karasi Beyliği’nin soyunun Danişment Gazi’den geldiğini belirtmektedir.⁶ Zerrin Günel Öden ise bölgenin 14. yüzyıl başlarında Karesioğulları’nın hâkimiyetine girdiğini kaydeder.⁷ Selçuklu geleneğinden etkilenmiş olan Danişmend Türklerince iskân edilen “Akköy, yüzeyde bugün bile dikkati çeken seramik ve üretim malzemeleriyle Beylikler ve Erken Osmanlı devrinin önemli seramikçilik merkezlerinden birisidir.”⁸

Cook 1973 tarihli çalışmasında Akköy testileri hakkında bilgiler vermiştir.⁹ Köye gerçekleştirdiğimiz 1995 yılı ve sonrasındaki araştırma gezilerinde çok sayıda sırlı ve sırsız seramik parçaları bulunmuştur. Bunların arasında fırın uçayakları da yer almaktadır. Bulunan örneklerde kırmızı çamurlu, astarlı ve sırlı örnekler ağırlıktadır. “Bunlar arasında Beylikler devrine uygun düşen uçayaklar ve özellikle “Milet işi” olarak bilinen seramik parçaları çok dikkat çekicidir.”¹⁰ Milet işi olarak adlandırılan seramik gurubuna ait örneklerin Akköy’de bulunması, Beylikler döneminde burada seramik atölyeleri olması gerektiğini ortaya koyar. Akçaalan olarak adlandırılan mevkide seramik üretimi gerçekleştirmiş olan ustalar “yeni kil yatakları ve ticarî kaygılarıyla 17. yüzyılın ikinci yarısında Çanakkale’ye göçmüşler ve bildiğimiz Çanakkale seramikçiliğini başlatmışlardır.”¹¹ Bu konuya ilişkin iki tespit yapan Akarca “ önce Çanakkale’de yapılan çanak çömleğin Akçaalan çanak Çömlek türlerini, motifleri ve tekniğini sürdürmüş olmasıdır. İkinci olarak da, Akçaalan köy olarak ortadan kalk-

3 Filiz Yenişehirlioğlu, “İstanbul-Tekfur Sarayı-Osmanlı Dönemi Çini Fırınları ve Eyüp Çömlekçiler Mahallaesi Yüzey Araştırmaları”, *Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Araştırma Sonuçları Toplantıları 12*, İstanbul 1993, s. 541,542; Billur Tekkök, “Remnants of Çanakkale Glazed Ware Production: A Long Tradition of Glazing in the Troad Region”, *Near Eastern Archeology* 74:4, 2011, s. 227, 228.

4 Billur Tekkök, Vol. I. (ed. T. Takaoglu), “The Pottery Workshops at Eceabat in Northwest Anatolia: the Hellenistic and Roman Traditions Continue”, *Ethnoarchaeological Investigations in Rural Anatolia*, Ege Yayınları, İstanbul 2004, s. 100.

5 Ali Osman Uysal, “Ezine/Akköy’de Tarihi Anıtlar ve Seramikçilik”, *Ezine Değerleri Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Yayınları No: 86, Çanakkale 2008, s. 3.

6 İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Kitâbeler I*, İstanbul Devlet Matbaası, 1927-1929, s. 43-44.

7 Zerrin Günel Öden, “Karesioğulları”, *TDVİA*, c. 24, İstanbul 2001, s. 488-489; Zerrin Günel Öden, “Karesioğulları Beyliği” *Türkler*, c. 6, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002 s.782.

8 Uysal, *Ezine Değerleri Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, s.4; Cook, *The Troad An Archeological and Topographical Study*, s. 56, 384.

9 Cook, *The Troad An Archeological and Topographical Study*, s. 128, 166, 265, 274, 275.

10 Uysal, “Ezine/Akköy’de Tarihi Anıtlar ve Seramikçilik”, s. 1.

11 Uysal, “Ezine/Akköy’de Tarihi Anıtlar ve Seramikçilik”, s. 2, 3.

mağa yüz tutmuşken, hemen yanında yeni bir köyün -Akköy'ün- türemesidir.¹² bilgisini vermektedir. 5 Şubat 1516 tarihli Mufassal Tahrir defteri Biga Sancağına bağlı Ezine köylerinden Akköy'den bahseder. Köydeki iş kollarına değinirken seramikçiliğe dair herhangi bir kayıt yer almamaktadır.¹³ Ayrıca Ali Osman Öztürk, Akçaalan hakkında Aşkıdil Akarca'nın tespitlerinin rivayetlere dayandığını ve gerçeklikle bağlantılı olmadığını, kayıtlara dayanarak belirtmekte ve Akçaalan'ın Akköy sınırları içinde bir mevki-mahalle olabileceğini önermektedir.¹⁴ Buluntular itibarıyla Akköy "Beylikler ve erken Osmanlı devrinin önemli seramikçilik merkezlerinden birisidir."¹⁵

Akköy'de kalarak çömlekçiliğe devam eden ustalar geçen yıllarla beraber sayısal olarak azalmaya devam etmiştir. 1995 yılında köyden çömlekçi kili temin etmek için gerçekleştirdiğimiz gezide üretime devam eden atölyelerin bir kısmının, 2000 yılına gelindiğinde kapanmış olduğu tespit edilmiştir. Geri kalan sayılı çömlekçinin ise üretimleri durma noktasına gelmişti. 2009 yılında yaptığımız diğer bir gezide çömlekçi olarak çalışmış ve 2005 yılında üretimi bırakmış olan Emine Türker ile görüşülerek, köy ve seramik üretiminin son durumu hakkında bilgi alınmıştır. Tespit edilen ilginç bir nokta ise, Midilli adasındakine benzer üretilen beyaz astar dekorun Akköy'deki örneklerle benzeşmesidir.¹⁶ Bu astar dekor için gerekli olan beyaz kili, Erenköy (İntepe) yolunda tabiattan doğal olarak temin etmişlerdir. Gerçekleştirdikleri bu dekor, Midilli'de günümüzde bir tek Aghios Stefanos'ta üretime devam eden Dimitri Kouvdıs usta tarafından sürdürülmektedir.¹⁷ Cook ise aynı amaçla kullanılan kilin Karantina'dan (Güzelyalı) temin edildiğini belirtmektedir.¹⁸

Sevim Çizer, Kouvdıs ailesinin Çanakale Narlı Köyü'nden Midilli'ye göçtüğünü belirtmektedir.¹⁹ Maroussi'de çalışan, Midilli seramikleri benzeri üretimi yapan bir diğer Yunan adası olan Sifnos çömlekçileri de, akıtma astar bezemeli kâseler üretmişlerdir ve kullandıkları astar da batana olarak adlandırılmaktadır.²⁰ Midilli'de ise bu astara badana denmektedir.

12 Aşkıdil Akarca, "Çanakale'de Yeni Bir Çanak Çömlek Merkezi", VIII. Türk Tarih Kongresi Bildiriler Kitabı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 11-15 Ekim 1976, (Ankara 1979), s. 501-506.

13 Recep Dünder, "59 Nolu Tahrir Defterine Göre Biga Sancağı'nda Yerleşim ve Nüfus", *The Journal of Academic Social Science Studies*, Şubat 2013, V.6, I. s. 2.

14 Uysal, "Ezine/Akköy'de Tarihi Anıtlar ve Seramikçilik", s. 3, 4.

15 Uysal, "Ezine/Akköy'de Tarihi Anıtlar ve Seramikçilik", s. 4.

16 Sevim Çizer, "Çanakale Örneğinde Batı Anadolu Seramikçiliğinin Ege Adalarındaki Uzantıları", *Çanakale Seramikleri Kolokyumu Bildirileri Kitabı*, Akdeniz Medeniyetleri Enstitüsü, Antalya 2007, s. 23; Κατερίνα Κορρέ-Ζωγράφου, Τα κεραμεικά του αιγαίου, Αθήνα : Υπουργείο Αιγαίου, 2003, s. 130, 131, 196, 197.

17 Μιμικά Γιαννοπούλου, Στέλλα Δεμέστιχα, *Κέντρο Μελέτης Νεότερης Κεραμεικής*, 1998, s. 50-55.

18 Cook, *The Troad An Archeological and Topographical Study*, s. 275.

19 Çizer, "Çanakale Örneğinde Batı Anadolu Seramikçiliğinin Ege Adalarındaki Uzantıları", s. 21.

20 Ioannis Ioannou, *The Maroussi Pottery Workshop of the 1930s Through 46 Photographs of Nelly's, The Historic and Folk Art Museum of the Municipality of Maroussi*, 1994, s. 108, 120.

Resim 1: Akköy'de yıkık hamam çevresinden toplanmış sırlı seramik parçaları
Yukarıdaki örnek Milet işidir. (Fotoğraf: M. F. Karagül)

Çanakkale Seramikleri

Çanakkale seramikleri, 17. ve 20. yüzyıllar arasında Çanakkale'de üretilmiş olan seramiklerdir.²¹ 17. yüzyılın ikinci yarısında Akköylü ustaların Çanakkale'ye göç etmesiyle, seramik üretimi merkezde başlar.²² Edmund Chishull, Richard Pococke, Peter Edmund Laurent, Albert Smith, William Cochran, Vital Cuinet ve Harriot Georgina, J.M.Cook gibi gezginlerin 18. 19. ve 20. yüzyıllarda gerçekleştirdikleri Çanakkale gezilerine ilişkin çalışmalarıyla Çanakkale seramikleri ile ilgili bilgi ve görüşlerini günümüze aktarmışlardır.²³ Bu seramiklerde yapan ustanın imzası bulunmadığından,

21 Katherina Kore-Zagraphou, "The Spreading of the Çanakkale Ceramics Through The Aegean Islands", *Çanakkale Seramikleri Kolokyumu Bildirileri Kitabı*, Akdeniz Medeniyetleri Enstitüsü, Antalya 2007, s. 7-9.

22 Akarca, "Çanakkale'de Yeni Bir Çanak Çömlek Merkezi", s. 126-127.

23 Edmund Chishull, *Türkiye Gezisi ve İngiltere'ye Dönüş*, (çev. Bahattin Orhon), Bağlam Yayınları, İstanbul 1993, s. 56; Richard Pococke, *A Description of the East and some Other Countries*, c. II, Kısım II, Londra 1745, s. 102-4; Peter Edmund Laurent, *Classical Tour Through Various Parts of Greece, Turkey and Italy*, Londra 1821, s. 102; Albert Smith, *A Month at Constantinople*, Londra 1850, s. 40; William Cochran, *Pen and Pencil in Asia Minor or Notes from the Levant*, Londra 1887, s. 273; Vital Cuinet, *La Turquie d'Asia Mineure*, Paris, III, 1894, s. 744, Harriot Georgina, Hamilton – Temple – Blackwood Dafferin and Ava, marchioness of, *My Rushian and Turkish Journals/ by the Marchioness of Dafferin and Ava*, Londra 1916, s. 125; Cook, *The Troad An Archeological and Topographical Study*, s. 52, 53.

seramikleri üreten ustalardan ve atölyelerden bahsetmemişlerdir. Ayrıca Joseph-François Michaud 1833 tarihli kitabında ve James Blacker da 1919 tarihli kitabında tam olarak tanımlayamadığı at biçimli bir Çanakkale seramiğinden bahseder.²⁴

Bu seramikler tanımlanırken üretim yoğunluğu ve çeşitliliği nedeniyle Çanakkale merkezde üretilen sırlı seramikler ele alınmalıdır.²⁵ Akköy, Yuvalar, Eceabat gibi diğer küçük merkezlerde gerçekleştirilen üretimin Çanakkale geleneğinde önemli bir yeri olsa da, hep gözlerden uzak kalmışlardır.²⁶ Kendine has özellikleriyle bir halk sanatı olarak sanat tarihi alanında da önemli bir yere sahip olan bu seramikler, özellikle günlük kullanım amacıyla, genellikle çömlekçi çarkında şekillendirilmişlerdir. Biçimsel ve estetik olarak kendine has üslup özellikleri taşıyan Çanakkale seramiklerinin oluşum ve gelişim sürecinde farklı etkiler gözlenebilmektedir. Dekor özellikleriyle geleneksel Türk seramiğinde özel bir yere sahiptir.

Çanakkale seramiklerini diğer seramiklerden ayıran en önemli özellikler figüratif örneklerin varlığı, ilginç aplikasyonlar, sır üzerine uygulanabilen soğuk boya dekorlarıdır. Tercih edilen sırlar genellikle şeffaf olup, yeşil, sarı, kahverengi tonlarında renklendirilmişlerdir. Mor ve siyah renk de görülür. Kullanılan sır altı teknikleri ve rölyeyle birleşen sır üstü soğuk boya dekorları, diğer geleneksel seramiklerimizle kıyaslandığında, çok özel bir noktada yer alır. Bu denli hayal gücü gerektiren ve karmaşık görünen bu seramiklerdeki sıra dışılık, pek çok seramikçiyi de etkilemektedir. Bu etkilerin izlerini günümüzde yurt dışında dahi bulabilmekteyiz. Yoğun olarak üretildiği dönemlerde Çanakkale için önemli bir ihraç ürünü olan bu seramikler, üretildiği ilk dönemlerden itibaren kalitesini yitirmeye devam etmiştir.²⁷ 1954 yılında hükümet tarafından üreticilerin kurşunlu sır kullanmaları yasaklanmış, 1960'lara doğru plastik kullanım eşyalarının günlük kullanımda daha çok yer edinmesiyle birlikte, seramik üretimi azalmaya devam etmiştir.²⁸ 20. yüzyıla kadar sürdürülebilmüş olan üretim, son dönemlere doğru giderek zevksizleşmiş, 1961 de üretim son bulmuştur.²⁹

Çanakkale seramikleri üretimi yapan atölye ve ustalar ile ilgili kayıtlar Osmanlı arşivlerindeki Şer'iyye sicillerinde, Sadaret mektubi kalemî umum vilayet yazış-

24 Joseph-François Michaud, Jean-Joseph-François Poujoulat, *Correspondance d'Orient 1830-1831*, c. 2. Paris 1833, s. 19-20; James Blacker, *The ABC of Collecting old English Pottery*, Toronto: Copp, Clark, 1919, s. 43.

25 Mehmet Fatih Karagül, "Çanakkale Eceabat Kilinin Düşük Dereceli Borakslı Sırlarda Kullanımı", *Zeitschrift für die Welt der Türken*, Vol. 5, No. 3, 2013, s. 140.

26 Billur Tekkök, "The Pottery Workshops at Eceabat in Northwest Anatolia: the Hellenistic and Roman Traditions Continue", s. 97-106.

27 M.Fatih Karagül, "Çanakkale Seramiği", *Çanakkale Değerleri Envanteri*, (ed. A. Akdemir, O. Demircan, S. Yılmaz, T. Takaoğlu, C. Akbulak), Ç.O.M.Ü. Yayınları, No: 94, Ankara 2009, s. 102.

28 Tekkök, "The Pottery Workshops at Eceabat in Northwest Anatolia: the Hellenistic and Roman Traditions Continue", s. 98, 99.

29 Esin Küçükbiçmen, *Çanakkale Seramiklerinde Hayvan Figürleri ve Günümüz Yorumları* (Yayımlanmamış Y.Lisans Tezi), A.Ü., Eskişehir 2007, s. 24.

malarında ve Temettuât defterlerinde yer almaktadır.³⁰ Ayrıca Ali Osman Öztürk Muhasebe-i Vilayet-i Anadolu Defteri'nde Akköy'ün 17. yüzyıldan önceki varlığı hakkındaki kaydı tespit etmiştir.³¹ Ayrıca T.C. Başbakanlık Devlet Arşivlerinde de Çanakkale'deki çömlekçilik faaliyetleri ile ilgili kayıtlar araştırılmıştır.³²

Vefat etmiş olan çömlekçi Mehmet Ali Gümüş (Akköy) ile 1995 yılında, görüşülmüştür. Hayatta olup çalışmaya devam eden ya da emekli olmuş çömlekçilerden 2004 yılında Naciye Çetin (Yuvalar Köyü), 2005 yılında Aytekin Uçar (Halileli Köyü), 2006 yılında Zeki Uzer (Eceabat), 2009 yılında Emine Türker (Akköy), 2009 yılında Eşref Eriç (Çan), Sarı Sakal Ahmet lakaplı Ahmet Uçar'ın torunu Çağlar Boğurgan ile 2011 yılında, ayrıca İsmail Bütün ve Kutlu Bozkurt ile halen devam eden görüşmelerden konuyla ilgili bilgiler alınmıştır. Ailesinde önceki kuşaklarda çömlekçilik yapmış kişilerin hayatta olan akrabalarından, yerinde yapılan mesleki yüzey ve alan araştırmalardan elde edilen verilerle, çömlekçiler hakkında başlangıç oluşturup, fikir verebilecek bir liste hazırlanmasına çalışılmıştır.

30 Ayşe Güler, "Osmanlı Dönemi Çanakkale'de Seramik Atölyelerinin Konumlandıkları Mahalleler, Üretim Potansiyeli ve Ürün Türleri", *Çanakkale Seramikleri Kolokyumu Bildirileri Kitabı*, Akdeniz Medeniyetleri Enstitüsü, Antalya 2007, s. 75-81; Billur Tekkök, "Remnants of Çanakkale Glazed Ware Production: A Long Tradition of Glazing in the Troad Region", s. 226.

31 166 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Anadolu Defteri (937/1530), Dizin ve Tıpkı Basım, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara 1995, s. 237.

32 *BOA, Dahiliye Defterleri, DH.SAİDd, 29/Z /1270, 57/271, Mustafa Hulusi Efendi; 1270 Kale-i Sultaniye doğumlu, Çanakçı Yusuf Ağa'nın oğlu; BOA, Dahiliye Defterleri, DH.SAİDd, 29/Z /1292, 67/303, Ahmed Remzi Efendi; 1292 Kale-i Sultaniye doğumlu, Kale-i Sultaniye ahalisinden Çanakçı Emin Usta'nın oğlu; Dahiliye Defterleri, BOA, DH.SAİDd, Tarih: 29/Z /1291, 113/185, İbrahim Efendi; 1291 Kale-i Sultaniye doğumlu, Çanakçı Esnafı Kethudası Mustafa Efendi'nin oğlu; BOA, Cevdet Askeriye Evrakı, C..AS,28/S /1227, 299/12401, Akdeniz boğazında Sultaniye, Seddülbahir ve Kilidülbahir kaleleri muhafızlarından münhal bir bebeciliğin Çanakçı Yakub Usta'ya tevcihi; BOA, Sadaret Mektubi Kalemi Evrakı, A.}MKT, 04/Ra/1265, 171/49, Çanakkaleli Çanakçı Edhem Usta'nın 20 bin kuruşluk bahçesini zapdettirmek isteyen Müftü Hafız Said Efendi hakkında Biga Mutasarrıfı'na şükka; BOA, Sadaret Mektubi Kalemi Evrakı, A.}MKT, Tarih: 03/Ra/1265, 171/28, Vefat eden Çanakçı Hasan Usta'dan alacaklı olan Çanakçılar Kethudası Hacı İsmail Efendi'nin yerine vekil tayin ettiği Hacı Mehmed Said Efendi'ye merhumun varisleri tarafından borcun taksitle ödeneceğine dair Çanakkale Kadısı Halil Sırrı'nın ilamı; BOA, Sadaret Mektubi Kalemi Evrakı, A.}MKT,04/Ş /1278, 538/33, Kale-i Sultaniye'den Çanakçı Mehmed Ağa'nın vefatından dolayı emvâl-i metrukesinin varisleri arasında taksim olunması; Dahiliye defterleri, BOA, DH.SAİDd, 29/Z /1286, 57/239, Ali Sırrı Efendi; 1286 Kale-i Sultaniye doğumlu, Çanakçı Giridizade İsmail Ağa'nın oğlu; BOA, Dahiliye Mektubi Kalemi, DH.MKT., 07/L /1312, 358/21, Çanak çömlek vs. yapmak üzere açılacak toprak ocaklardan ruhsatiye, imalattan ise resm-i nisbi alınması nizamname gereği olduğundan Kala-i Sultaniye'den Mihail Kapdan'ın gemisine yüklenen çanak çömlekten de resm-i nisbi alınması gerektiği; BOA, Sadaret Umum Vilayet Evrakı, A.}MKT.UM., 28/Za/1277, 476/44, Kala-i Sultaniye'deki Çanakçı ustalarına nümune verilerek imal ettirilen desti ve tabakların sandığa konularak gönderildiği; BOA, Sadaret Umum Vilayet Evrakı, A.}MKT.UM., 28/Ra/1274, 297/68, Zeliha Hatun'un Divriği Hasan'dan mün-takıl mirasına diğer yüklenenler tarafından yapılan müdahalenin men'i. Mazlum'un Kala-i Sultaniye'deki Çanakçı dükkanına yapılan müdahalenin men'i; BOA, Sadaret Deavi Evrakı, A.}MKT.DV., 19/Ra/1275, 130/66, Çanakçı Mazlum ile Sabık Biga Mutasarrıfı Ömer Paşa arasında olan davanın Anadolu Kazaskerliği'ne havale edildiği; BOA, Şûra-yı Devlet Belgeleri, ŞD., 21/M /1309, 2567/14, Kala-i Sultaniye'de Çanakçılar Caddesi'nde kain olub tamirine ruhsat istenilen Katolik Kilisesiyle Mekteb ve papas odaları hakkında bazı ifade; BOA, Dahiliye Defterleri, DH.SAİDd., 29/Z /1275, 103/197, İsmail Hakkı Efendi; 1275 Kale-i Sultaniye doğumlu, Destici Edhem Ağa'nın oğlu.*

Böyle bir listenin bir başına işe yaramayacağı gerçeğinden hareketle, elde olan bilgilerle listedeki isimleri inceleyerek bir takım yorum ve sonuçlara varılabilmek imkânı doğmuştur. Genişleterek sürdürülen ve ayrı bir araştırma konusu olan listede yer alan isimlerin bazıları dikkat çekicidir ve ustaların bir kısmının Giritlize ailesine mensup oldukları, dolayısı ile bu ustaların kökeninin Girit'e dayandığı anlaşılmaktadır.³³ Bu durumda, o ustaların bir şekilde Girit'e ait yerel seramik geleneğini Çanakkale'ye taşımış olduklarını önerebiliriz. Bunun öncesinde ise Girit'in fethi ile Anadolu'dan Girit'e yerleştirilen Türklerle daha önce gerçekleşen kültür göçünü ve bu süreçte seramik üretme geleneğini de taşımış olmaları ihtimali kuvvetlidir. "Günümüz Yunan çömlekçiliğinin kökleri Anadolu'dadır ve halen Anadolu çömlekçiliğinin izlerini taşımaktadır"³⁴

Ayrıca listede bazı yabancı uyruklu ustaların isimleri de yer almaktadır. Çanakçı Alksandr³⁵, Çanakçı Rali³⁶, Çanakçı Aleks Zımmi³⁷, Dimitri oğlu Çanakçı İstiro³⁸ muhtemelen Rum kökenli ustalardır. Çanakçı Benayud³⁹ ise (Benayoun olabilir) Yahudi asıllı olabilir.

---

33 Güler, "Osmanlı Dönemi Çanakkale'de Seramik Atölyelerinin Konumlandıkları Mahalleler, Üretim Potansiyeli ve Ürün Türleri", s. 79, *Sadaret Mektubi Kalemi Umum Vilayet Yazışmaları BOA, A.MKT. UM. 476/44, 1277(Hicri); BOA, Dahiliye Defteri DH.SAİDd, 29/Z, 1286 (Hicri), 57/239.*

34 Çizer, "Çanakkale Örneğinde Batı Anadolu Seramikçiliğinin Ege Adalarındaki Uzantıları", s. 21.

35 Mustafa Işık, *Hicri 1255-1256 Tarihli Çanakkale Şer'iyye Sicilinin Sosyo Ekonomik Yapısının Değerlendirilmesi ve Transkripsiyonu* (Yayınlanmamış Y.Lisans Tezi), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale 2001, s.208

36 Işık, *Hicri 1255-1256 Tarihli Çanakkale Şer'iyye Sicilinin Sosyo Ekonomik Yapısının Değerlendirilmesi ve Transkripsiyonu* (Yayınlanmamış Y.Lisans Tezi), s. 208.

37 Ahmet Güngör, *Hicri 1266-1269 Tarihli Çanakkale Sicilleri Işığında Çanakkale'nin Sosyo-Ekonomik Yapısı* (Yayınlanmamış Y.Lisans Tezi), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale 1998, s. 93.

38 İmran Şahin, "Şer'iyye Sicillerinin Önemi ve Çanakkale Şer'iyye Sicilleri", *Çanakkale Araştırmaları Yıllığı*, 2005, s. 137, 138.

39 Güngör, *Hicri 1266-1269 Tarihli Çanakkale Sicilleri Işığında Çanakkale'nin Sosyo-Ekonomik Yapısı* (Yayınlanmamış Y.Lisans Tezi), s. 293.

Resim 2: Simit gövdeli kaplar. Soldan sağa Avanos (Mehmet Körükçü), Çanakkale (Mehmet Coşar) ve Midilli (Dimitris Hatzigiannis) örnekleri. Doğudan batıya doğru gidildikçe dekor yönünde farklılaşma ve renk kullanımının arttığı görülür. Bu biçime Çanakkale'de sirkelik de denmektedir. (Fotoğraf: M. F. Karagül)

Çömlekçilik mesleğinin babadan oğla sürdürüldüğü örnekler oldukça fazladır. Çanakçı Giritlize İsmail Ağa oğlu Ali Sırrı Efendi de, muhtemelen baba mesleği olan çanakçılığını sürdürmüştür. T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivinde yer alan Dahiliye defterlerine kayıtlı Ali Sırrı Efendi'ye ait 1286 kaydı, hicri takvim olup, miladi 1869-1870 yıllarına tekabül etmektedir.⁴⁰ Bu tarih ise mübadele öncesine denk gelmektedir. Girit isyanının 1866-1869 yıllarına tarihlendiğini, bu dönemde Anadolu'ya 60 bin civarında Türkün göç ettiğini hatırlarsak, Giritlize ailesinin de yaklaşık olarak Girit isyanı öncesi veya hemen akabinde Çanakkale'ye göçmüş olduklarını düşünebiliriz. Bir kuşak geriye gidildiğinde, Çanakçı Giritlize İsmail Ağa'nın ise yaklaşık 1845-1850'li yıllarda çömlekçilik yaptığını tahmin edebiliriz. Bu durumda, adalar ile Anadolu arasındaki kültürel göçlerin daha önce başlamış olduğu önerilebilir. 1645-1908 tarihleri arasında Osmanlı egemenliğinde bulunan Girit adasına gerçekleşen Türk göçleriyle bir kültür kaynaşması olmuştur. Bunun öncesindeki 450 yıllık Venedik yönetiminin oluşturduğu kültürel zenginlik de kültür kaynaşmasında önemlidir. Adanın Türkleşmeye başlamasıyla,

40 BOA, Dahiliye Defteri, DH.SAİDd, 29/Z /1286 (Hicri), 57/239.

Anadolu'dan adaya yerleşenler olduğu gibi, Venedik kültürü ile yoğrulmuş bir kesim de adadan Anadolu'ya yerleşmiştir.

Midilli Adası ve Buradaki Seramikçiliğin Durumu

Midilli Adası'nın ilk yöneticisi Macareus, mitolojide bir titan olan Güneş Tanrısı Helios ile karısı bir "nereid" olan Rhode'nin oğludur.⁴¹ Tarihte, her dönem önemli bir ticaret yolu üzerinde bulunan adalılar, Trakya ve Troas'ta sömürgeler kurmuşlardır.⁴² Midilli yönetim olarak Persler'e boyun eğmiş fakat sonra ayaklanarak Attika Delos Birliği'ne katılmıştır.⁴³ M.Ö. 428'de Atina egemenliğine karşı da ayaklanmışlardır.⁴⁴ Bu durumda Atinalılar Midilli'yi kolonileştirmekle yetinmişler ardından Roma İmparatorluğu sınırları içinde kalan Midilli, imparatorluğun ikiye bölünmesiyle Bizans egemenliğine geçmiştir.⁴⁵ Ada Latinler'in İstanbul'u işgalinden sonra bir süre Venedikliler'de kalmıştır.⁴⁶ Daha sonra, İmparator Yuannes tarafından 1355'te Cenevizli Françesko Gattilusio'ya verilmiştir.⁴⁷ Bu egemenlik bir yüzyıldan fazla sürmüştür ve Midilli, Sultan II. Murat döneminde yıllık 4.000 düka vergiye bağlanmıştır.⁴⁸ Adada başlayan kardeş kavgaları sonucunda, İtalya ile Aragonya'dan gelen korsanların adayı bir üs haline getirmesinden rahatsız olan II. Mehmet, 1462'de adayı Osmanlı topraklarına katmıştır.⁴⁹ Ada yöneticileri ve elit tabaka İstanbul'a gönderilmiş, 2500 kişi köle olarak Anadolu'ya getirilmiş, 15.000 civarındaki çiftçi ve zanaatkâr adada bırakılmıştır.⁵⁰ Osmanlı iskân politikasınca, Karaman Türkmenlerinden 2000 kişi adaya yerleştirilmiştir.⁵¹ Balkan Savaşı sırasında 1913'te Yunanlıların işgal ettiği ada, 30 Mayıs 1913'te Londra antlaşmasıyla Yunanistan'a bırakılmış ve Türkler Midilli Adası'nı

41 George Sale, George Psalmanazar, Archibald Bower, George Shelvocke, John Campbell, John Swinton, *An Universal History, from the Earliest Account of Time*, Printed for T. Osborne, Londra 1747, c. 8, kitap 2, s. 293; Homeros, *İlyada*, xxiv., s. 544.

42 Sale, *An Universal History, from the Earliest Account of Time*, s. 293.

43 Sale, *An Universal History, from the Earliest Account of Time*, s. 291, 295, 296.

44 Sale, *An Universal History, from the Earliest Account of Time*, s. 293, 294.

45 Sale, *An Universal History, from the Earliest Account of Time*, s. 291, 296.

46 Frank W. Thackeray, John E. Findling, *Events That Formed the Modern World*, ABC-Clio, UC, A.B.D 2012, s. 24.

47 Abdülhamit Kırmızı, "Dukas Tarihi", *Son Dönem Bizans Tarihleri ve Osmanlı Anlatımları*, Türkiye Araştırmaları Merkezi, 2009, s. 10; Donald M. Nicol, *Byzantium and Venice: A Study in Diplomatic and Cultural Relations*, Cambridge Üniversitesi Yayını, 1999, s. 338.

48 Zeki Arıkan, "Midilli - İstanbul Arasında Zeytinyağı Ticareti", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, 1963, c. 25, s. 40, 8

49 Abdülhamit Kırmızı, "Dukas Tarihi", s. 10; Arıkan, "Midilli - İstanbul Arasında Zeytinyağı Ticareti", s. 8.

50 İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Genel Osmanlı Tarihi*, İstanbul 1946, c. 4, s. 179.

51 Yılmaz Öztuna, *Büyük Türkiye Tarihi*, İstanbul 1976, c. 3, s. 235.

tam 461 yıl yönetmişlerdir.⁵² Adadaki Türk nüfus ile Anadolu'daki Rum nüfus arasında 1922 yılında mübadelede gerçekleşmiş, bu süreçte adadan 7.511 kişi gelmiştir.⁵³

Adanın çömlekçilikle çok doğal bağlantıları bulunmaktadır. Osmanlı döneminde adada yoğun olarak üretilip Anadolu'ya sevk edilen zeytinyağı için kullanılan testiler, varlıklarını 1900'lerin ilk çeyreğine kadar korumuşlardır. "Hammer, Midilli'nin doğal zenginliklerini anlatırken ünlü şaraplarından bahseder. 1790'lı yıllarda Midilli'yi gezen Olivier ise, burada üretilen 40.000 kental (4 ton) zeytinyağının İstanbul'a gittiğini"⁵⁴ belirtir. 1802 de "150.000 kantar olarak hesaplanan İstanbul'un zeytinyağı ihtiyacının 67.950 kantarı (383 ton) Midilli'den temin edilmiştir"⁵⁵ ve bu ihtiyacın karşılanmasında ada, ilk sırada yer almıştır. 1877 yılından itibaren Midilli'de 29 ay sürgün hayatı yaşayan ünlü yazar Namık Kemal'e göre de adanın en birinci ürünü zeytin tarımıdır. Ada, çömlekçiliği ile o denli gelişmiştir ki, döneminde Anadolu'ya gemi yoluyla çömlekler satılmıştır. Batı Anadolu kıyıları ile düzenli bir seramik ticareti gerçekleşmiştir. Ayrıca yine Batı Anadolu üretimi büyük yağ küplerinden Midilli'de çokça görmek mümkündür. Yağ ve şarap taşımacılığında kullanılan küçük boyutlu çömleklerin geçmişi, Antik Yunandaki Midilli anforalarına dek uzatılabilir. Bu anforaların bir örneğini Bodrum Sualtı Müzesi Anfora Koleksiyonu arasında görebilmek mümkündür.

Resim 3: Bodrum sualtı arkeoloji müzesindeki Midilli anforası. (Fotoğraf: M. F. Karagül)

2007 yılında Midilli Adasında düzenlenen 12. Panlesvian Seramik Sergisi'ne katılmamız nedeniyle ada genelindeki seramikçileri ve seramik geleneğini tanıma fırsatı elde edilmiştir. Bu sayede imkânlar çerçevesinde yerel atölyeler ziyaret edilerek ilk ağızdan bilgiler alınmıştır. Bu atölyelerden birisi de Dimitris Hatzigiannis atölyesidir. Dimitris, Midilli Adasının yaşamakta olan en önemli çömlekçi ustası Yiannis

52 Hüseyin Adıgüzel, "Midilli Türkleri", http://www.ufukotesi.com/yazigoster.asp?yazi_no=20060477, (06.01.2014).

53 Cengiz Parlak, "Çanakkale Merkeze Gelen Selanik Mübadilleri", *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Çanakkale Araştırmaları Yıllığı*, Bahar 2007, s. 74-77; Nemci Uyanık, "Mübadele Sürecinde Bazı Ada Halklarının Yaşamış Olduğu Sorunlar Üzerine Tespitler", *Prof.Dr. Nejat Göyünç Armağanı, Seçük Üniversitesi*, 2013, s. 439; Ahmet Cemil Conk, *Çanakkale İlinin İktisadi Tetkiki*, Ankara 1952, s. 11-13.; Adıgüzel, "Midilli Türkleri", http://www.ufukotesi.com/yazigoster.asp?yazi_no=20060477, (06.01.2014).

54 Arıkan, "Midilli - İstanbul Arasında Zeytinyağı Ticareti", s. 10-11.

55 Arıkan. "Midilli - İstanbul Arasında Zeytinyağı Ticareti", s. 21.

Hatzigiannis'in oğludur. Aslen büyük dedesi Simeon 17. yüzyılda Çanakkale'de çömlekçilik yapan bir Osmanlı vatandaşı olarak dünyaya gelmiştir. Simeon 40 yaşında ölünce mesleği oğlu Anastasis sürdürmüştür. Ne var ki Anastasis I.Balkan savaşından önce 1911 de Çanakkale'den Midilli Adasındaki Agiasos'a göç ederek 1926 da kendi atölyesini açmıştır. Atölyesinde yerel üslupla Anadolu geleneğini harmanlayarak kendi stilini oluşturmuştur. Daha sonra mesleği en küçük oğlu Yiannis devralarak üretim çeşitliliğinde, yeteneği ile devrim yapmıştır. Yiannis çömlekçilikte, plastik şekillendirme, dekorda, sırda yetenekli ve başarılı oluşuyla çok özgün formlar üretmiştir.

Resim 4: Çerçeve içinde Hatzigiannis atölyesinde üretilen at başlı ve ördekbaşı testiler görülmekte. (Fotoğraf: M. F. Karagül)

Yiannis Usta'nın oğlu Dimitris'de dede mesleğini sürdürerek 1994 yılından beri babası ile birlikte Agiasos'daki atölyelerinde seramik üretimine devam etmektedir.⁵⁶ Atölyede üretim yöntemi olarak çömlekçi tornasında şekillendirilen formların yüzeylerinde sır altı tekniği kullanılmaktadır. Duvar tabaklarında işlenen konularda yerel ve dini tasvirler yer almaktadır. Hacimli formlarda plastik figür denemeleri ustalıklı şekillendirmektedir. Atölyede üretilen antropomorfik ve zoomorfik seramikler, ilginç

56 Çizer, "Çanakkale Örneğinde Batı Anadolu Seramikçiliğinin Ege Adalarındaki Uzantıları", s.22.

tasarım ve biçimleriyle dikkat çekmektedir. Baba oğul biçimsel yönden Çanakkale testilerine benzeyen örnekleri de üretmeye devam etmektedirler. Fakat geleneksel Çanakkale örneklerindeki barok kabarılar dekor unsuru olarak gözükmezken, bunlar yerini dekor anlayışı olarak, sır altı tekniğinde polikrom örneklerle bırakmıştır.⁵⁷

Çanakkale seramiklerinde sıklıkla görülen benzer biçimler at başlı, kuş başlı, ördekbaşlı testi ve sirkelik (simit gövdeli) gibi seramik formları severek üretmektedirler. Ayrıca Midillideki sirkelik biçiminin de, farklı ustalar ve seramik üreticilerince tercih edilen bir form olduğu tespit edilmiştir. Bu benzer dört formun yanı sıra at biçimli çeşitlemeler de, seramiklerin belirli yerlerinde kullanılmakta ve böylelikle günümüz Çanakkale örnekleri ile ilginç benzerlikler kurmaktadırlar.

Resim 5: Dimitris Hatzigianniş'e ait at biçimli testi yorumu. Ateş Arabacıları. (Fotoğraf: Dimitris Hatzigiannis)

Resim 6: Stilianos Stamatis'e ait ördek başlı testi. (Fotoğraf: M. F. Karagül)

2008 yılındaki 13.Panlesvian seramik sergisinde yeniden katılarak farklı çömllekçi ve seramikçilerle de tanışma imkânı elde edilmiştir. Özellikle Dimitros Stamatis'e ait seramikler arasında, Çanakkale seramiklerindeki ördekbaşlı testiler ile çok benzeşen örnekler bulunmaktadır (detaylarda farklılıklar olması normal bir durum). Çanakkale seramiklerinden biçimsel olarak neredeyse farkı bulunmayan örnekler, aplikasyonları ile de benzerlik gösterirler. Yalnız Dimitros Stamatis'e ait seramiklerin genelinde olup da Çanakkale seramiklerinde bulunmayan önemli bir özellik mevcuttur.

57 Κουτρής, Σοφοκλής, *Κεραμικές μορφές της Λέσβου / Σοφοκλή Κουτρή*. - Αθήνα : Ίνδικτος, 1999, s. 210-213,216, 218-221,223

Bu özellik, sır altında renkli fırça dekorlarının kullanılmasındır.⁵⁸ Adada karşılaşılan ve geleneksel Çanakkale seramiği benzeri seramikler üreten seramikçilerin tümünde bu ortak özellik yer almaktadır. Resim 7 ve 8 nolu örneklerdeki testilerin yüzeyinde bulunan rozet kabartmaları ya da diğer unsurlar, kısmen ortak özellikler içermektedir. Fakat sır altı dekorda kullanılan zeytin ve zeytin dalı motifi, Çanakkale örneklerinde karışılmayan bir temadır.

2012 yazında Yunanistan'ın Midilli Adasında, *Cerameus* adlı AB projesi kapsamında, I. Uluslararası Doğu Akdeniz Geleneksel Çömlekçilik ve Seramik Festivali etkinlikleri gerçekleştirilmiştir. Bu çerçevede 17. Panlesvian Seramik Sergisi düzenlenmiştir. Özellikle çok sayıda seramik atölyesini barındıran Mantamados, çömlekçiliği ve 1700 yılında inşa edilen Taxiarches kilisesi ile adada ün yapmış bir yerleşimdir. Mantamados'daki tarihi zeytinyağı fabrikasının restore edilmesiyle oluşturulan sergi salonunda gerçekleşen bu sergiye, Yunanistan, Güney Kıbrıs ve Türkiye'den toplam 53 seramikçi katılmıştır. Yıldız Aker, M.Berrin Kayman Karagül, M.Fatih Karagül, Hadiye Kılıç, Atilla Cengiz Kılıç Türkiye'yi temsilen sergiye davet edilerek katılmışlardır. Dimitris Hatzigiannis, çok değişik bir şekilde yorumladığı Çanakkale Seramikleri kökenli örnekleri ile ilgi çekmiştir. Ne yazık ki bu örnekler giderek kışkırtma yolunda emin adımlarla ilerlemekteler. Adada Çanakkale seramiklerinin genel özelliklerini bozmadan korumaya çalışan seramikçiler de bulunmaktadır. Mantamados'ta üretim yapan Dimitris Stamatis, Stilianos Stamatis bu konuda oldukça başarılı üretimler gerçekleştirmektedirler.

Resim 7: Dimitris Stamatis'e ait at başlı testi.
(Fotoğraf: M. F. Karagül)

Resim 8: Dimitris Stamatis'e ait ördek başlı testi. (Fotoğraf: M. F. Karagül)

58 Σοφοκλής, *Κεραμικές μορφές της Λέσβου / Σοφοκλή Κουτρή*. - Αθήνα : Ίνδικτος, s. 98-100, 104.

Midillili çömlekçi ustaların Çanakkale seramiklerinin bire bir replikalarını üretme derdinde olmadıkları şekillendirdikleri seramiklerden anlaşılabilir. Belirli noktalarda Çanakkale seramiklerinin biçimlerinden yararlanırlarken, belirli noktalarda da dekor unsurlarından yararlanmayı tercih etmekte oldukları gözlenmiştir. Bu durumu üretilen her ürün için genellemek doğru olmayacaktır. Adanın kendine has yaşam tarzı, günlük alışkanlıklar ve kişisel zevklerle harmanlanan veriler, seramik üretiminde çömlekçilerin kendilerine has bir üslup oluşturmalarını sağlamıştır.

Adada çalışan diğer bir seramikçi olan Georgia Zachariadou, Çanakkale seramiklerinin yorumlarını günümüzde üretmektedir. Adada meşhur olmuş pek çok seramikçi Yannis Hatzigiannis atölyesinde çıraklık yaparak mesleğe ilk adımlarını atmıştır. Georgia Zachariadou da 4 yıl Yannis Hatzigiannis atölyesinde çalışarak meslekte yetişen ve hâlâ geleneksel Çanakkale sirkeliklerini üreten seramikçilerden birisidir. 1990 yılında Mytilini Ermou caddesinde bir atölye açan Georgia, Hatzigiannis ustanın yanında çalışmaya başlamadan önce İtalya'nın Bologna kentinde 1 yıl seramik eğitimi alan ailesindeki ilk seramikçidir. Sonrasında, o da oğlu Anastasis'i de seramikçi olarak yetiştirmiştir ve halen oğlu ile birlikte çalışmalarını sürdürmektedirler. Günümüzde günlük kullanıma yönelik şekillendirdikleri seramik üretimleri dikkat çekicidir. Bunun yanı sıra hediyelik objeler ve taşınması kolay küçük parçalar ve aksesuarlar da üretmektedirler.

Günümüzde tamamen geleneksel yöntemlerle çömlekçiliği sürdüren ve ailesi Çanakkale Narlı'dan göçen bir tek Dimitri Kouvdīs usta kalmıştır. Ev atölyesine gerçekleştirdiğimiz ziyaret ve röportaj sonrasında kendisi bu mesleği babası Panayotis'ten öğrendiğini belirtmiştir. Dimitri Kouvdīs, dedesi ve babaannesi de çömlekçilik yaptıklarını belirtmiştir. Kendisi Mantamados Agios Stefanos'taki ev atölyesinde eşi ile birlikte, 13 yaşında başladığı çömlekçilik mesleğini 45 yıldır sürdürmektedir. Ürettiği çömleğin her safhasını; çömlekçi kilini hazırlamadan, çömleğini şekillendirmeye, kurutmadan, fırınlamaya dek her aşamayı bizzat kendisi gerçekleştiren adadaki tek ustadır. Midilli'deki diğer meslektaşları artık hem geleneksel Midilli seramiği üretmemekte hem de malzemeleri hazır alarak kullanmayı tercih etmekte. Bu nedenle diğer çömlekçilerle aralarında çok önemli farklar bulunmaktadır. Kendisinin ürünleri her ne kadar günlük kullanıma yönelik çömlek grubu seramikler olsalar da, geleneksel yöntemlerle üretime devam etmesi nedeniyle ada genelinde çok saygın seramikler olarak bilinmektedir. Kullandığı çamurun yapısal özelliğiyle ürettiği seramikler doğrudan ateşin üzerinde kullanılmaya elverişlidir.

Resim 9: Akköy testileri (Fotoğraf: Çizer, Çanakkale Seramikleri Kolokyumu Bildirileri Kitabı, s. 28)

Resim 10: Akköy testisi (Fotoğraf: Tekkök-Biçken, "Pottery Production in the Troad Ancient and Modern Akköy", s. 99)

Resim 11: Midilli testisi (Fotoğraf: Σοφοκλής, Κεραμικές μορφές της Λέσβου / Σοφοκλή Κουτρή. - Αθήνα : Ίνδικτος, s. 66)

Resim 12: Midilli Testisi (Fotoğraf: Κορρέ-Ζωγράφου, Τα κεραμικά του αιγαίου, Αθήνα: Υπουργείο Αιγαίου, s. 196)

Kouvdıs usta çömlekçi tornasında, aynı Batı Anadolu ustalar gibi çömleği sol tarafında şekillendirip çalışırken, eği de karşısında yerde oturarak beyaz astarlı fırça dekorlarını gerçekleştirmektedir. Bu astar dekor (badana) Çanakkale “Akköy’de sürdürülmüş olan bir seramik grubu ile benzeşmektedir”⁵⁹. Kouvdıs usta ile birlikte çamur temin edilen ocağa gidilerek, ilkel yöntemlerle kilin nasıl işlediği, donanımların nasıl kullanıldığı yerinde incelenmiş, atölyesinin hemen bitiğiğindeki kapalı alandaki pişirilmeye hazır testilerini ve hatta çamur çukurunda karıştırdığı çömlekçi çamurunu nasıl hazırladığını da kendisi bizzat açıklamıştır. Kouvdıs ustanın atölyesinde kuru hammaddelerin işlenerek, çömlek şekillendirecek çamur haline gelene dek gerçekleştirilen işlemler, Akköy çömlekçilerinin yöntemlerine çok benzemektedir. Çamur çukurunda hazırlanan ve dinlendirilmek üzere yere serilen çamurun altına Agios Stefanos’ta toz kil serpilirken, Akköy’de Mehmet Ali Usta odun kömürü külü kullanmayı tercih etmekteydi.

Kouvdıs usta’nın küçücük atölyesinin duvarlarında yer alan satığa hazır seramikler tek tek çizilerek isimleriyle kaydedilmiş, kullandıkları çömlekçi çamuru ve beyaz badana kilinden sonraki test ve araştırmalarda kullanmak üzere numuneler alınmıştır. Atölyenin hemen karşısında inşa edilmiş geleneksel fırın ise odun ateğiyle yakılmaktadır. Hiç sır kullanmadan üretim yapan Kouvdıs usta, geleneksel yöntemlerle çalışan son çömlekçi olduğundan, gelecekte bu atölyeyi devralıp çalışmaları sürdürecektir kimse kalmamıştır. Tüm bu gelenek ve bilgiler Akköy ve Çanakkale’de olduğu gibi yok olma tehlikesiyle karşı karşıya bulunmaktadır. Bu duruma Midilli çömlekçilerinin yaşadığı önemli sıkıntılar neden olmaktadır. Bunların başında da hammadde, malzeme ve demirbağ temininde yaşanan zorluklar gelmektedir.⁶⁰

Son olarak Kouvdıs ustanın ürettiği formlardaki Türkçeye benzer isimlere yer vermek uygun olacaktır. Kubara: kumbara, deceres: tencere, tapsi plakevo: pilaki tep-sisi, güvec: güveç, salatyara: salata kabı. Ayrıca “mangalel: mangal, yaourt kesede: yoğurt kasesi, tsanakia: çanak, flitzani ya tsai: çay fincanı, flitzanakia: kahve fincanı, kovades: kova”⁶¹ olarak adlandırılmaktadır.

59 Çizer, “Çanakkale Örneğinde Batı Anadolu Seramikçiliğinin Ege Adalarındaki Uzantıları”, s. 23.

60 Georgia Zachariadou, “İki Kategori Altında Lesbos Adasının Modern Seramik Sanatı Sorunları”, 2. Uluslararası Avanos Seramik Sempozyumu Bildiriler Kitabı, Ankara 2001, s. 82-84.

61 Çizer, “Çanakkale Örneğinde Batı Anadolu Seramikçiliğinin Ege Adalarındaki Uzantıları”, s. 24.

Resim 13: M. Fatih Karagül, Dimitri Kouvdis'in atölyesinde ürettiği geleneksel seramiklerle beraber. (Fotoğraf: M. Berrin Kayman)

Sonuç

Bölgesel ya da uluslararası anlamda yaşanmış ekonomik sıkıntılar, siyasal amaç ve krizler, yeni yerleşim oluşturma çalışmaları ve savaşlar, tarihimizde bir takım göçlere neden olmuştur. Osmanlı İmparatorluğunun son dönemlerinde yaşadığı halk isyan ve ayaklanmaları da bu göçleri tetiklemiştir. Göçlerin sürüklediği toplu insan hareketleri içinde yer alan her kesimden insan, bilgi, deneyim ve geleneklerini de bu süreçte beraberlerinde taşımışlardır. Köylü, zanaat erbabı, entelektüel kesim ve daha niceleri farklı kültürel kaynaşmaları gerçekleştirmişlerdir. Batı Anadolu kıyıları da bu göç hareketlerinden oldukça belirgin bir şekilde etkilenmiştir. Çanakkale'den Midilli'ye ve Midilli'den de Çanakkale'ye göçen insanlar arasında yer alan ve araştırma konumuzu oluşturan seramik üreticileri, yeni yerleştikleri bölgelere, seramik üretme geleneklerini de taşımışlar ve bu farklı bölgelerin özellikleriyle harmanlayarak yeni bir sentez oluşturmuşlardır. Gerçekleşen bu sentez sonucunda, günümüzde azalarak da olsa devam eden geleneksel çömlekçilik ürünlerini, hem Çanakkale'de hem de Midilli adası üretimi seramiklerde bulabilmekteyiz. Bu seramiklerde karşılaşılan benzerlikler biçimsel ve teknik yönden olduğu gibi, terminolojik olarak da devam etmektedir. Adadan satın alınan pişmiş örnek ve temin edilen pişmemiş kil numunelerinin inceleme ve analiz çalışmalarıyla, Çanakkale'de üretilen çağdaş seramiklerin şekillendirilmesinde kullanılan çamurun da ateşe dayanıklı hale getirilmesi adına çalışmalar gerçekleştirilebilecektir.

Kaynakça

- 166 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Anadolu Defteri (937/1530), Dizin ve Tıpkı Basım, T.C Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara 1995.
- Adıgüzel, Hüseyin, "Midilli Türkleri", http://www.ufukötesi.com/yazigoster.asp?yazi_no=20060477, (06.01.2014)
- Akarca, Aşkıdıl, "Çanakkale'de Yeni Bir Çanak Çömlek Merkezi." VIII. Türk Tarih Kongresi (Ankara, 11-15 Ekim 1976), *Kongreye Sunulan Bildiriler I*, Ankara 1979.
- Arıkan, Zeki, "Midilli - İstanbul Arasında Zeytinyağı Ticareti", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, c. 25, sayı 40, 2006.
- Blacker, James, *The ABC of Collecting old English Pottery*, Toronto: Copp,Clark, 1919.
- BOA.A.MKT.U.M. 476/44 Sadaret Mektubü Kalemi Umum Vilayet Yazışmaları
- Cevdet Askeriye Evrakı, C.AS,28/S /1227, 299/12401.
- Chishull, Edmund, *Türkiye Gezisi ve İngiltere'ye Dönüş*, (Çev. Bahattin Orhon), Bağlam Yayınları, İstanbul 1993.
- Cochran, William, *Pen and Pencil in Asia Minor or Notes from the Levant*, Londra 1887.
- Conk, Ahmet Cemil, *Çanakkale İlinin İktisadi Tetkiki*, Ankara 1952.
- Cook, J.M., *The Troad An Archeological and Topographical Study*, Oxford University Pres, Oxford 1973.
- Cuinet, Vital, *La Turquie d'Asia Mineure*, III, Paris 1894.
- Çizer, Sevim, *Çanakkale Seramikleri Kolokyumu Bildiriler Kitabı*, "Çanakkale Örneğinde Batı Anadolu Seramikçiliğinin Ege Adalarındaki Uzantıları" Akdeniz Medeniyetleri Enstitüsü, Antalya 2007.
- BOA, Dahiliye Defterleri, DH.SAİDd, 29/Z /1270, 57/271.
- BOA, Dahiliye Defterleri, DH.SAİDd..., 29/Z /1275, 103/197.
- BOA, Dahiliye Defteri, DH.SAİDd, 29/Z /1286 (Hicri), 57/239.
- BOA, Dahiliye Defterleri, DH.SAİDd, Tarih: 29/Z /1291, 113/185.
- BOA, Dahiliye Defterleri, DH.SAİDd, 29/Z /1292, 67/303.
- BOA, Dahiliye Mektubi Kalemi, DH.MKT., 07/L /1312, 358/21.
- Dündar, Recep, "59 Nolu Tahrir Defterine Göre Biga Sancağı'nda Yerleşim ve Nüfus", *The Journal of Academic Social Science Studies*, V. 6, Şubat 2013.
- Georgina, Harriot Hamilton, – Temple – *Blackwood Dafferin and Ava, marchioness of, My Rushian and Turkish Journals/ by the Marchioness of Dafferin and Ava*, Londra 1916.
- Güler, Ayşe, "Osmanlı Dönemi Çanakkale'de Seramik Atölyelerinin Konumlandıkları Mahalleler, Üretim Potansiyeli ve Ürün Türleri" *Çanakkale Seramikleri Kolokyumu Bildirileri Kitabı*, Akdeniz Medeniyetleri Enstitüsü, Antalya 2007.

- Güngör, Ahmet, *Hicri 1266-1269 Tarihli Çanakkale Sicilleri Işığında Çanakkale'nin Sosyo-Ekonomik Yapısı*, (Yayınlanmamış Y.Lisans Tezi), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale 1998.
- Homeros, *İlyada*, XXIV
- Ioannou, Ioannis, *The Maroussi Pottery Workshop of the 1930s Through 46 Photographs of Nelly's*, The Historic and Folk Art Museum of the Municipality of Maroussi, 1994.
- Γιαννοπούλου, Μιμικά, Στέλλα Δεμέστιχα, *Κέντρο Μελέτης Νεώτερης Κεραμικής*, 1998.
- Işık, Mustafa, *Hicri 1255-1256 Tarihli Çanakkale Şer'iyye Sicilinin Sosyo Ekonomik Yapısının Değerlendirilmesi ve Transkripsiyonu* (Yayınlanmamış Y.Lisans Tezi), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale 2001.
- Joseph-François Michaud, Jean-Joseph-François Poujoulat, *Correspondance d'Orient 1830-1831*, c. 2, Paris 1833.
- Karagül, M.Fatih, *Çanakkale Değerleri Envanteri Kitabı İçinde (102), "Çanakkale Seramiği"*, (ed. A.Akdemir, O.Demircan, S.Yılmaz, T.Takaoğlu, C.Akbulak), Ç.O.M.Ü. Yayınları, No: 94, Ankara 2009.
- Karagül, Mehmet Fatih, "Çanakkale Eceabat Kilinin Düşük Dereceli Borakslı Sırlarda Kullanımı", *Zeitschrift für die Welt der Türken*, Vol. 5, No. 3, 2013.
- Kırmızı, Abdülhamit, "Dukas Tarihi", *Son Dönem Bizans Tarihleri ve Osmanlı Anlatımları*, Türkiye Araştırmaları Merkezi, 2009.
- Korπέ, Κατερίνα -Ζωγράφου, *Τα κεραμικά του αιγαίου*, Αθήνα : Υπουργείο Αιγαίου, 2003.
- Kore, Katherina -Zagraphou, "The Spreading of the Çanakkale Ceramics Through The Aegean Islands", *Çanakkale Seramikleri Kolokyumu Bildirileri Kitabı*, Akdeniz Medeniyetleri Enstitüsü, Antalya 2007.
- Σοφοκλής, Κουτρής, *Κεραμικές μορφές της Λέσβου / Σοφοκλή Κουτρή*. - Αθήνα : Ίνδικτος, 1999.
- Küçükbiçmen, Esin, *Çanakkale Seramiklerinde Hayvan Figürleri ve Günümüz Yorumları* (Yayınlanmamış Y.Lisans Tezi), Anadolu Üniversitesi, Eskişehir 2007.
- Laurent, Peter Edmunt, *Classical Tour Through Various Parts of Greece, Turkey and Italy*, Londra 1821.
- Nicol, Donald M., *Byzantium and Venice: A Study in Diplomatic and Cultural Relations*, Cambridge Üniversitesi Yayını, 1999.
- Öden, Zerrin Günal, "Karesioğulları", *TDVİA*, c. 24, İstanbul, 2001.
- Öden, Zerrin Günal, "Karasioğulları Beyliği", *Türkler*, c. 6, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s.782.
- Öney, Gönül, *Türk Devri Çanakkale Seramikleri*, Çanakkale Seramik Fabrikaları A.Ş. Yayını, Ankara 1971.
- Öztuna, Yılmaz, *Büyük Türkiye Tarihi*, İstanbul, c. 3, 1976.

- Parlak, Cengiz, "Çanakkale Merkeze Gelen Selanik Mübadilleri" *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Çanakkale Araştırmaları Yıllığı*, Bahar 2007.
- Pococke, Richard, *A Description of the East and some Other Countries*, Cilt II, Kısım II, Londra 1745.
- BOA, *Sadaret Deavi Evrakı, A.}MKT.DV.*, 19/Ra/1275, 130/66.
- BOA, *Sadaret Mektubi Kalemî Evrakı, A.}MKT*, Tarih: 03/Ra/1265, 171/28.
- BOA, *Sadaret Mektubi Kalemî Evrakı, A.}MKT*, 04/Ra/1265, 171/49.
- BOA, *Sadaret Mektubi Kalemî Evrakı, A.}MKT*, 04/Ş /1278, 538/33.
- BOA, *Sadaret Umum Vilayet Evrakı, A.}MKT.UM.*, 28/Ra/1274, 297/68.
- BOA, *Sadaret Umum Vilayet Evrakı, A.}MKT.UM.*, 28/Za/1277, 476/44.
- Sale, George, George Psalmanazar, Archibald Bower, George Shelvocke, John Campbell, Swinton, John, *An Universal History, from the Earliest Account of Time*, Printed for T. Osborne, Cilt 8, Kitap 2, Londra 1747.
- Smith, Albert, *A Month at Constantinople*, Londra 1850.
- Şahin, İmran, "Şer'iyye Sicillerinin Önemi ve Çanakkale Şer'iyye Sicilleri", *Çanakkale Araştırmaları Yıllığı*, 2005.
- BOA, *Şûra-yı Devlet Belgeleri, ŞD.*, 21/M /1309, 2567/14.
- Tekkök, Billur -Biçken, "Pottery Production in the Troad Ancient and Modern Akköy", *Near Eastern Archaeology*, 63:2, 2000.
- Tekkök, Billur, "The Pottery Workshops at Eceabat in Northwest Anatolia: the Hellenistic and Roman Traditions Continue", *Ethnoarchaeological Investigations in Rural Anatolia, Vol. I. T. Takaoğlu (Ed.)*, Ege Yayınları, İstanbul 2004.
- Tekkök, Billur, "Remnants of Çanakkale Glazed Ware Production: A Long Tradition of Glazing in the Troad Region", *Near Eastern Archeology*, 74:4, 2011.
- Thackeray, Frank W., John E. Findling, *Events That Formed the Modern World*, ABC-Clio, UC, A.B.D, 2012.
- Uyanık, Nemci, "Mübadele Sürecinde Bazı Ada Halklarının Yaşamış Olduğu Sorunlar Üzerine Tespitler", *Prof.Dr. Nejat Göyünç Armağanı*, Seçuk Üniversitesi, 2013.
- Uysal, Ali Osman, "Ezine/Akköy'de Tarihi Anıtlar ve Seramikçilik", *Ezine Değerleri Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Yayınları No:86, Çanakkale 2008.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Kitâbeler I*, İstanbul Devlet Matbaası, 1927-1929.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Genel Osmanlı Tarihi*, İstanbul, c. 4, 1946.
- Yenişehirlioğlu, Filiz, "İstanbul-Tekfur Sarayı-Osmanlı Dönemi Çini Fırınları ve Eyüp Çömlekçiler Mahallaesi Yüzey Araştırmaları", *Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Araştırma Sonuçları Toplantıları 12*, İstanbul 1993.
- Zachariadou, Georgia, "İki Kategori Altında Lesbos Adasının Modern Seramik Sanatı Sorunları", *2. Uluslararası Avanos Seramik Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Ankara 2001.